

Зоран ЛАКИЋ*

ЗАШТО ЈЕ ЊЕГОШЕВА МИСАО ТРАЈНА И СВЕВРЕМЕНА

Апстракт: Од када је почео да ствара, Његош је будио интересовање стваралаца. Имао је само 17 година када је Црном Гором загосподарио. Већ тада је писао поезију, био је даровит пјесник. Ту се и најјаче исказао. Одмах потом су га обузимале дубоке филозофске мисли – и ту је био прави мајстор. Још га ишчитавамо. Оставио је и дубоке државничке трагове. Задивио је свијет, стварајући од племенске Црне Горе модерну државу. Био је врло образован човјек, безмало – полиглот – у неписменој Црној Гори. И по том основу остваривао је интензиван контакт са мислећим људима свога времена. И сви су они писали о Његошу: неко као пјеснику, него као филозофу, а неко као државнику. Импресиван је број библиографских јединица о њему, написаних на многим језицима европских народа. Зато је Његош понос Црне Горе, а његова стваралачка мисао актуелна за сва времена.

Волио је Црну Гору и посветио јој се свим својим дјелом и бићем. Црна Гора је у његовом запису *кремен који на сваки удар – ојањ рађа*. Према записима Љубе Ненадовића, говорио је: *Хоћу да од Црне Горе сјворим земљу за њимјер... Саг или никад. Никад или саг*. Одиста је јунак свога доба. И сваког наредног. И овог нашег савременог. Његово стваралачко дјело *има сјвојину асјекаша*. Зато је оно свезнање и понос Црне Горе. Тако га је оцијенио и нобеловац Иво Андрић. Свако другачије тумачење је пука импровизација и недозвољена манипулација. Знао је боље од свих и зашто је његова Црна Гора – држава српског народа Црне Горе.

Кључне ријечи: *Његош, Црна Гора, српски народ*

Читам Његоша и размишљам. Слушам Милоша Ковачевића и опет размишљам. Размишљам да су тако многи читали Његоша – много прије мене. И читам Милана Решетара, Исидору Секулић, Милована Ђиласа, Слободана Томовића – и, опет, размишљам. Тако у свим генерацијама – од Његоша до данас – у ових 200 година. Ето зато је Његош свевремен и његова мисао блиска свим генерацијама. И зато га сви читамо и промишљамо о њему.

* Академик Зоран Лакић, ЦАНУ

Битна особина мудраца је да сваку генерацију инспирише на креативан однос према свему што је свијет; што је Човјек у њему и што га окружава у сваком времену. Одувијек. А нарочито од када је Човјека. Мислећег. Homo sapiensa. Од када он траје, размишља и дјелује. Тако мудраци постају савременици онима који су давно дошли, па у неповрат пошли. Као и оних који се сада налазе пред истим изазовом. Па и онима који ће тек доћи.

Имао је само 17 година када су га загосподарили. Међу неписмене Црногорце донио је штампарију. И од раније је Црна Горе, у области духовности, чинила корак више од других, па и од својих реалних могућности. Отварао је школе у које су ђаци ишли под оружјем.

Ријетко је када облачио свечану владичанску одежду. Све се то, углавном, знало и зна. Али се ваља подсјетити и оног о чему се мало зна: када је биран за наследника Светог Петра Цетињског – прво је то било понуђено другима: прво једном, па другом. О томе постоји и мање познати запис Симе Милутиновића, па ћу га *ad litteram* цитирати: *Први изабраник Миџројолиџа Пеџра Првог, мали Димиџрије – син Сџијејов – замонашен умро, док се Ђорђије (груџи Миџројолиџов изабраник) син груџоџа Пеџровог браџа Сава, који је даџи у Русију на монашко школовање, на свој начин 'одмеџнуо' (скинувши манџију и обукавши униформу руског коњичког официра), џе да је Раде Томов имао бриџе и муке са Ђорђијем када се из Русије враџио у Црну Гору, с намером да џреузме месџо Раду Томову (Пљеваљске новине, 1. 10. 2013, стр. 13).*

Као што се зна, Његош је окончао живот врло млад, у 38. години. Умро је рано и прерано – и за оно доба. А доста је створио. Опет ћу цитирати кратак запис из најновијег издања књиге Јована К. Радуловића о Његошевом универзалном, слободоумном хуманизму – израженом у *Горском вијенцу*: *У 38 џодина живоџа – џолико добра урадиџи – и сџисаџељска, и филозофска, и државничка, и џансловенска, и космичко-хуманисџичка и раџничко ослободилачка – џо се моџо родиџи само – у духу, у срцу, у џлави једног џенија... (Дан, 15. 10. 2013, стр. XVI)*

Животни пут му није био присут ружама. Управо то је записао на својој фотографији, коју му је затражио један енглески угледник приликом сусрета у Риму: *И кад џод видиџе ову слику – сјеџиџе се милиона хришћана који су моја браћа, и који без икаквих џрава џиџиџе џод нечовјечном џурском руком, а ви џе Турке браниџе... кад дођеџе у Лондон... својим џријаџељима кажиџе... Ово је мученик једног за слободу мученичког народа. Кажиџе им – Срџи су моџи џобијеџиџи Турке, али... (Дан, 15. 10. 2013).* Одиста, ни мртвог Његоша нијесу остављали на миру. Гробове су

му прекопавали, споменике рушили – у рату и после рата. И овога пута се морамо с поштовањем сјетити честитог Иса Махмутбеговића и његових другова – Муслимана из Бијелог Поља, који ни по коју цијену нијесу прихватили да руше Његошеву капелу на Ловћену, поштујући своју вјеру и вјеру свих вјерника. Када су му запријетили отказом – пркосно им је одговорио: *Ја вама дајем ошказ, а не ви мене!*

Једнако ћемо се супротставити виртуелној дилеми: чији је Његош? Као Иво Андрић, као Никола Тесла, као Меша Селимовић, као Дадо Ђурић, као Петар Лубарда, као Михаило Лалић, као Душан Ђуровић – и многи други великани – Његош припада своме народу и његовој књижевности. А највише својим бројним читаоцима – на свим меридијанима. У *вуненим временима* појединци са скромним личним идентитетом или сасвим без њега, настоје да то надомјесте такозваним колективним идентитетом – националним или вјерским, свеједно. Тако би жељели да ојачају свој идентитет јер је танак. Па се, тамо њима, јавља дилема да ли је Његош српски или црногорски. Као што је у Другом свјетском рату позната антифашистичка парола: *Смрти фашизму – Слобода народу*, у добром дијелу Црне Горе била замијењена са: *Црвена армија је с нама – Побједа је наша* – па нико није тумачио да је антифашизам у Црној Гори мањи. Напротив! Говорили су и писали: *Ни мањеј народа – ни већеј ослободилачкој њодухвајиа*. Или: *Умирији Црнојорце – истио је штио и ораји море!* *Њејошев српски народ је истио штио и Црна Гора и Црнојорци!* И онда и сада. Нећемо, ваљда, због састава министара у Влади Црне Горе, мијењати историјске коријене и народ. И генетику.

Тиме би се одрекли и самопоуздања, које је карактерна особина Његошевог српског народа, Црне Горе и Црногораца. Оно се постепено и поступно развијало, како пјесник каже: *Гдје ја сшадох – ти њрогужи*. Камен међаш је 1711. година када је Црна Гора сазнала да има, тамо далеко, Мајку Русију, која је иста као и наша мајка – па је народ на сав глас запјевао:

*Са Ловћена кличе вила
Ој Русијо мајко мила!*

Или: Нас и Руса 200, па и 300 милиона. На шаљиву питалицу: А колико вас је без Руса, одговор је, опет, био пун духовитости и самопоуздања: Ми тако више не рачунамо!

У таквом самопоуздању – израстао је и побједнички менталитет, који данас налазимо у спорту, на примјер, у коме је мала Црна Гора – европ-

ски, олимпијски, па и свјетски шампион. А поготово га налазимо у волуминозном Његошевом дјелу, па питам: *Ко би се одрекао Њеџа и шџа бисмо били без Њеџоша?* Од те 1711. године, од успостављања првих међудржавних односа Црне Горе и Царске Русије, Црна Гора више никада није била *Сирак њужни без иђе икоџа!* А још мање: *Једна сламка међу вихорове!* Све више је постојала оно што су о њој писали велики свјетски пјесници:

*О најмањи од народа
Крвави њресџоле слободе
Велика Црна Гора!*

Свијетџ ми се у ад њресџворио! Многи су записали да је то ђавољи посао. Борба између Бога и ђавола! Траје од када је Човјека. Јер тада се и ђаво појавио. Тако се некада размишљало. Тако се и сада размишља. Како другачије видјети данас – некада строго чуване тајне америчке Ције, које то више нијесу. Ријеч је о санкцијама заведеним нашој земљи деведесетих – *џорим од ђавола*. Читамо: *У Србији – економија је у расулу; Срди живе све бедније!... (Иџак) усџевају да њреживе... Срџски џоџрошачи џунђају... али нема назнаке да се џриближавају џраници сџрџљења... Санкџије су убрзале... џроџадање срџске економије, али још нису донеле довољно џаџње локалном сџановнишџву.*

Ексџертџи виде ефекат ђавољих санкџија у пословању са губицима привредних гиганата, у броју отпуштених радника, паду зарада, која ће због суше бити 40% мања у пољопривреди. Али су забринути што је солидарност дијаспоре са народом у домовини – за њих несхватљива: досеже 2 милијарде долара, па животни стандард, ипак, неће пасти испод границе толеранџије. Зато поручују ђавољој владајућој елити Запада *да намеџне још чвршће мере – како би наџерао Беоџрад на џолиџичке усџуџке*. Та борба са ђаволом трајаће док је Човјека. Јер Човјек је створио све што га окружује. Па и правду. И неправду. И злочин и казну.

Његош је надаље регистровао да су *Луна и крсџ два сџрашина символа*. Наговијестио је и зашто. И да ће борба бити дуготрајна. Тражиће велики напор и још већу жртву: *Младо жиџо навијај класове, / Пређе рока дошла џи је жњеџива!* Али је вјеровао у побједу праведне борбе и пророчки поручује: *На џробљу ће изнићи цвијеће за далеко неко џоколење*. Оптимизам је уграђен у стиховима: *Сџоменик је вашеџа јунашџива* – а ја бих рекао – *вашега прегнућа – Црна Гора и џена сводода!*

Пророчки је најавио предстојећи геноцид у 20. вијеку, поучен искуством из ратова у САД – у којима је извршено масовно етничко чишћење.

ње домородачког становништва, па данас имамо и државу Индијану – без Индијанаца. Затим искуство 100-годишњих и 30-годишњих ратова у Европи, вјерских ратова „црвене” и „бијеле” руже – који су доводили до истребљења једних или других.

О његошевској Црној Гори, при чему не мислим само на његово вријеме, о њеном српском народу и његовим невољама кроз историју – писала су многа позната имена свјетске литературе. Емил Зола је описао Теле-кулу као, до тада, цивилизацији непознати злочин. Иво Андрић је описао набијање на колац живих Срба у турско вријеме. Хришћански свештеници са Косова и Метохије тражили су помоћ од римског папе да их *зашићиии и сјаси од арданаших дивљака* – баш тако кажу у представци. Слична су опажања филозофа Чомског данас. Србима су стално пријетили; подучавани су како да се понашају у својој кући или на прагу своје куће. И кроз оба свјетска рата. Њемачки генерал Беме тражи од својих војника 1941. године да немају милости за домородачке Србе: *Не заборавиће – да се у Србију 1914. године йроливала крв њемачких војника!* А свијет се отада пита: откуда они тамо?! Зашто су данас Американци на Косову и Метохији? На све те зулуме Срби су одговарали стиховима пјесника: (...) *лијеио је живјеиши / Али за оно зашићо сам умро / хйишо бих још једном умријеиши!*

Некада је и Европа пјевала оде тој жртви. Наш народ је истицан као примјер који треба слиједити. У име слободе и правде. Сада се, међутим, прича нека друга прича. Наш народ је кривац за сва зла овога свијета. Противу таквих процјена и оцјена је Његош – у свом, као и у нашем времену. Зато је његова мисао свевремена. Тешко јој се одупријети, па се кривотвори.

Неки аутори су настављали Његошу мисао онако како њему није било ни на крај памети. Те кривотворце Његошеве мисли није тешко препознати: то су они који и данас траже да се *чисти кућа из йорине* – с позивом на Његоша. При томе мисле на све оне данашње опоненте који су благовремено упозоравали да пут ка *независној, йросйеришеишој, међународно йризнашој, йрансајланској Црној Гори* – чиме су пунили мозак Црној Гори, а у ствари испирали мозак њених грађана – води ка приватној држави, држави без закона и правде, држави чији *йризнаиши* Универзитет не заузима – ни 17000. мјесто на ранг-листи свјетских универзитета, држави у којој је њена национална академија наука *на бијелом хљебу*. Држави у којој годинама расте незапосленост, цвјетају корупција и криминал.

Свезналице нашега времена, признати јунаци овога доба су Његошеве упозоравајуће и пророчке мисли квалификовали као геноцид, па су га промовисали у геноцидног писца. Вољели би да се никада није ни рађао и да није Црногорац, у чему им обилато помаже његово српско национално опредељење и његов српски језик којим је забиљежио све што је писао. Имао сам прилику да лично упознам професорицу српског језика из Сарајева – муслиманку Лејлу, о којој су и пјесме компоноване и биле шлагер – не само једне сезоне. Њој су ставили у уста чувену оптужницу да је Његош геноцидни писац: ни крива, нити дужна – рекла ми је да то има везе са њом – колико са било ким другим, колико са Тобом. Гебелсовска пропаганда је злочин према Јеврејима – подметнула њима. Усташка пропаганда је оптужила српске комунисте за злочин – геноцида у логору Јасеновац, јер су они, како је још Маркс писао у свом *Комунистичком манифесту* – баук који кружи Европом. А неки савремени историчари настоје да доказују и данас да је Јасеновац био радни логор, а не логор смрти у коме је уморено више стотина хиљада невиних, највише Срба и да су усташе убијале само – у самоодбрани.

Зато, и само зато, борба мора бити непрестана. И судбинска. Борба у име живота. У име Човјека. И за Човјека. Голи је примитивизам ту борбу између добра и зла олако тумачити, како су протумачили Његошев стих: *До исцраје њурске али наше*. За погрешно тумачење – оптужују Његоша! *O tempora, o mores!* Професорица Лејла из Сарајева није дала деманти. Или га нијесу хтјели објавити, у што више вјерујем, јер ово је вријеме борбе добра и зла какво одавно познаје историја.

Његош је увијек са нама. И у нама. Зато сам и написао да га нико боље не може разумјети од његовог народа, од његовог племена. А његово племе је српски народ, Црна Гора и Црногорци. Па и онда када – *Моје њлеме сном мрџвијем сџава*.

Наше је вријеме, које жвимо и које траје, депресивно, безвољно и без наде да брзо може бити боље. Или су, можда, само људи такви. Ни једно ни друго није потаман, јер не води у жељену будућност. Напротив. И ту и тада би нам Његош, опет, могао бити од помоћи. Увијек му се људи враћају – себе ради. Ни бројне прославе Његошевог 200-годишњег јубилеја рођења не организују се – њега ради. Из простог и познатог разлога да ради његове славе није ништа потребно, али ради наше славе потребан је баш он, да нас окуражи ако смо сустали, да укаже ко смо ако смо заборавили, а највише да нам каже којим путем – јер смо одиста на великој раскрсници: исток или запад. А он би нас подсјетио: *Ex Orientae lux!* Светло долази са истока.

Читавим својим животом – Његош је био мученик. Ту ријеч је често помињао у кореспонденцији са савременицима из окружења или далеког свијета. Отворено се жалио на *моју злу судбину*, па ће записати: *О судбино, судбино – рашија си мени љако сѝроја?! Ја сам љвој великомученик*. Сахрањивали су га и послѣ смрти, пањкали су га и у наше вријеме, чак су га промовисали у геноцидног писца.

Волио је Црну Гору и посветио јој се свим војим бићем. Писао је: *Црна Гора је љоследња искра срѝске независности... кремен који на сваки удар – ојањ рађа*, како је Његошеву мисао записао Љуба Ненадовић. *Хоћу да од Црне Горе сѝворим – земљу за љримјер!* – његова је жеља и његов запис. *Саг или никад. Никад или саг!*, а то је било вријеме бурне 1848. године у Европи.

Његош је генијални пјесник! Реалан и озбиљан државник. Филозоф дубоке мисли. Јунак свога доба. И сваког наредног доба. Још увијек недовољно прочитан визионар. Можда смо му ту остали највећи дужници. Како је то запазио проф. др Слободан Томовић: *Његошево дјело има сѝошину асѝекашја*. Произвело је стварање, одиста, врло богате литературе и посебне научне дисциплине – његошологије, која је равна шекспирологији: нијесам наишао ни на један битан филозофски појам – од антике до класичне њемачке филозофије – а да га се Његош није дотакао. Сличну оцјену сријећемо и код нашег нобеловца – др Ива Андрића. Зато је Његош наше свезнање и наш понос. Свако другачије тумачење Његоша је пука импровизација и несхватљива манипулација. Знао је добро што је народ и када се формирају нације; што је држава и какви су њени задаци и организација – увијек и свуда. Знао је боље од свих и зашто је његова Црна Гора – држава српског народа Црне Горе.

Управо зато је Његошева мисао трајна и свевремена, како сам је формулисао и пријавио за научни скуп Матице српске у Новом Саду. А за овај наш скуп сам био пријавио тему – Његошев српски народ, Црна Гора и Црногорци. Сугерисано ми је да их замијеним. И ја сам то прихватио.

Zoran LAKIĆ

WHY THE THOUGHT OF NJEGOŠ IS PERMANENT AND EVERLASTING

Summary

Since he began to create, Njegoš has been attracting the interest of authors. He was only 17 years old, when he came to rule Montenegro. At that age he was already writing poetry, and was a gifted poet. That was his strongest articulation, too. The philosophical reflections started to take hold of him soon – in which he showed as the real master. We are still studying him. He left behind him deep traces as a state ruler, too. He fascinated the world, by creating of the tribal Montenegro a modern state. He was very educated man, almost a polyglot in the illiterate Montenegro of that time. This enabled him to obtain intensive contacts with the thinkers of his time. They all wrote about Njegoš: some about the poet, some about the philosopher, and some about the statesman. The number of bibliographical items on him is impressive, written in many European languages. That is why Njegoš is the pride of Montenegro, and his creative thought remains actual in all times.

He loved Montenegro and was devoted to it with whole his being and creation. Montenegro in his notes is the *stone which with every stroke – evokes the flame*. By the record of Ljubica Nenadović, he was telling: *I want to make of Montenegro a country to serve as a model... Now or never. Never or now*. He was a true hero of his time. And of each one that followed. Of our time, too. His creative work *has thousands of aspects*. That's why his opera represents the omniscience and the pride of Montenegro. It was marked as such also by the Nobel prize laureate Ivo Andrić. Every interpretation that differs from this is a mere improvisation and unauthorized manipulation. He knew better than all the others why his Montenegro – is the state of Serbian people of Montenegro.

Key words: Njegoš, Montenegro, Serbian people